

Minna Koivuniemi

Järkeä vai ei? Monsieur Machine ärsyttää ja innostaa

Julien Offray de La Mettrie,
Ihmiskone (L'homme machine,
1747). Suom. Tapani Kilpeläi-
nen. 23045, Tampere 2002.

Pyhätunturilla otettiin uutta vuotta vastaan miettimällä peruskysymyksiä. Mato Valtonen sai pohjoisen hiihtokansan irrottelemaan revontulien räiskeessä, ja yhteen ääneen kaikki kysyivät, kuten Sleepy Sleeparit, ”onko järkee vai ei”. Kysymystä eivät toki ole miettineet vain suomalaiset rockmuusikot ja tykkylumisten kelojen keskellä rauhoittunut mieli. Vaikka pohjoisen voittanutta ei metafysisessä ajattelussa ole, kaikki kunnia on annettava myös ranskalaisfilosofi La Mettrien yritykselle. Ranskalaisen ilakoivaan ja terävään sävyyn hän antaa kyytiä käsitykselle järjestä täysin ruumiista erillisenä. Pohjoisen ihmistä tällainen kevytmielisyys voi ärsyttää. Mutta toisaalta molemmat menevät asiaansa suoraan ja rohkeasti, ja se innostaa. Onkin iso ilo, että La Mettrien pamfletti on suomennettu. *Ihmiskone* tasapainottaa pohjoisen mielen syvähenkisyyttä tai pitää sen liikkeessä kuten Reidar Särestöniemen antamat värit Ounasjoen aalokoille.

Maanalaista kirjallisuutta

Ihmiskone, kuten La Mettrien ajattelu yleensäkin, on eklektistä. Monsieur Machine – näin La Mettrie itseään *Ihmiskoneen* jälkeen kutsui – ei turhaan selittele ajatteluaan. Hän kerää ja yhdistelee erityisesti aikansa oivallisimpien lääketieteen edustajien näkemyksiä ja esittelee niistä kursailematta johtopäätökset. Esimerkiksi hän viittaa englantilaisen lääkärin Thomas Willisin tutkimuksiin, joissa verrataan ihmisen ja eläinten aivoja keskenään.

Hän tuo niistä esiin sen minkä tarvitsee, kuten esimerkiksi että hulluus johtuu aivojen pehmeystä, ja tekee yhteenvedon: ”1° että mitä raivokkaampia eläimet ovat, sitä vähemmän niillä on aivoja; 2° että tämä elin näyttää jollakin tavoin kasvavan suhteessa eläinten oppivaisuuteen; 3° että tässä on ainutlaatuinen luonnon ikuisiksi asettama ehto: mitä enemmän hengen puolella voittoa, sitä enemmän vaiston puolella menettää”. Lopuksi hän pistää lukijan miettimään, ”[k]umpaako tulee enemmän, tappiota vai voittoa?” (s. 34.)

La Mettrien voidaan katsoa kuuluvan tai ainakin saaneen vaikutteita kirjallisuudesta, joka levisi salaisesti useimmiten kirkon ja sensuurin pelosta erityisesti 1700-luvun alkupuolen Ranskassa.¹ Claude Morilhatin mukaan uskonnonvastaiset ja materialistiset tekstit levisivät ennen kaikkea tällaisena maanalaisena kirjallisuutena.² Kyseisen tyyllilajin tunnettu edustaja on esimerkiksi teksti nimeltään *Theofrastus redivivus*, joka on ateististen argumenttien eräänlainen yhteenvedo, vaikka siinäkin niitä ei uskalleta esittää täysin suoraan. A. Thomsonin määritelmän mukaan ajan maanalaisina teksteinä voidaan pitää sellaisia ”jotka olivat painettu piilopaikoissa, salaisissa kirjapainoissa tai ulkomailla, ja joita kaupusteltiin takin alta”³. Kiinnostavasti Thomson toteaa, että *Ihmiskone*-skandaali aiheutui lähinnä kirjan nimestä. Harvat olivat sen lukeneet, sillä sitä oli hankala saada käsiin. Thomson kertoo, kuinka ”se kiersi yksinomaan takin alla ja maksoi täten paljon”⁴.

Kuten Thomson ja Morilhat molemmat esittävät, La Mettrien ajatteluun vaikuttivat maanalaisista teksteistä erityisesti *Traité des trois imposteurs*, joka kulki myös nimellä *Esprit de Spinosa*. Sillä oli vaikutusta La Mettrien näkemykseen uskonnosta. Toisaalta esimerkiksi La Mettrien käsityksiin materialismista ja eläinten älykkyydestä, jotka tulevat esiin *Ihmiskoneessa*, vaikuttivat sellaiset tekstit kuten *Les Sentiments des philosophes sur la nature de l'âme* ja *L'âme matérielle*. Erityisesti jälkimmäinen kirjoitus näyttää olevan ajan kuulun ranskalaisen lääkärin Guillaume Lamyn innoittama.⁵ Huolimatta kaikesta salassapidosta näissä maanalaisissa kirjoituksissa itse asia ilmaistiin edelleen usein epäsuorasti.

Ihmiskone tekee tässä mielessä röyhkeän poikkeuksen. Aivan ensimmäisillä riveillä sen kirjoittaja julistaa: ”Viisaan ei riitä tutkia luontoa ja totuutta; hänen on uskallettava kertoa totuus niiden harvo-

jen eduksi, jotka tahtovat ja voivat ajatella; sillä muille, jotka ovat vapaaehtoisesti ennakkoluulojen orjia, totuuden saavuttaminen ei ole sen enempää mahdollista kuin sammakoille lentäminen” (s. 23). Ei käy kieltäminen, La Mettrie oli rohkea, ehkä hullunrohkea, mutta tällaisen avauksen jälkeen on mukava jatkaa lukemista.

Unettavaa oopiumia

Morilhat painottaa, että La Mettrien tie filosofiaan kulki lääketieteen kautta⁶. Uransa alkajaisiksi La Mettrie käänsi ranskaksi koko Euroopassa tunnetun hollantilaisen kemian ja lääketieteen professorin Herman Boerhaaven tuotantoa. Näistä tutkimuksista saa alkunsa La Mettrien vakaumus, ettei älyllisiä toimintoja, eikä liioin tahtoa, tunteita ja moraalialia, voi käsittää ruumiista riippumatta. *Ihmiskoneessa* hän väittääkin suoraan: ”Eri-laiset sielun tilat vastaavat siis aina ruumiin tiloja” (s. 34).

Hän pyrkii puolustamaan väitettään lähinnä kahdenlaisia perusteita käyttäen. Ensinnäkin hän mainitsee eläviä esimerkkejä siitä, miten sielu seuraa ruumiin kuntoa. Mustasukkaisuuden tai vihan valtaama mies ei saa iloa rauhallisimmistakaan paikoista ja raikkaimmista juomista niin kauan kuin sydäntä intohimot kiduttavat. Suurimmankin neron voi sairaus muuttaa typeryiseksi, niin ettei enää itseään tunnista. Raskaus ja seksuaalinen pidättyvyys aiheuttavat La Mettrien mukaan naisilla vimmaa, jossa sielu menee suunniltaan. Tällainen raivo on kuitenkin taltutettavissa vaikkapa unettavalla oopiumilla, joka ”pakottaa sielun [...] paneutumaan levolle tahtomattaan”. (s. 27–31.)

Kuten edeltäjänsä Descartes, myös La Mettrie miettii unen vaikutusta ajatteluun. Hänen esimerkissään niin kuorsaa väsynyt sotilas juoksuhaudassa kuin halvautuneena, ettei kuule kanuunoja. Ja kun lopulta tulee murskatuksi, hän aistii pommin iskun ”ehkä heikommin kuin jalkansa alla olevan hyönteisen”. (s. 28.) Se mitä Descartes ja La Mettrie ajattelivat unen vaikutuksesta ja aistien pettävydestä, näyttää ehkä selvimmin erottelevan heidät toisistaan. Kuten tunnettua, myös Descartes kertoo, että unessa hänellä ei ole juuri tietoa ulkomaailman tosiasiallisesta tilasta. Ensimmäisessä mietiskelyssä hän päivittelee, kuten La Met-

trienkin, että niin ”usein öinen lepo vakuuttaakaan minut sellaisista tavanomaisista asioista – että olen tässä, kaapuun pukeutuneena, tulen ääressä istumassa –, kun kuitenkin mukaan riisuutuneena lakanoiden välissä”⁷.

Descartesille tämä ei kuitenkaan merkitse, tai ainakaan hän ei sitä suoraan ilmaise tässä Sorbonnen sensuurille osoitetussa kirjoituksessa, että järkeily ja ajattelu olisivat ruumiista riippuvaista. Vaikka häntä kuinka petettäisiin, unen ja pahanhien vaikutuksesta, hän ei kuitenkaan lakkaa ajattelemasta. Descartes painottaa teoksessaan *Metodin esitys*, että ”[s]en sijaan, jos olisin vain lakannut ajattelemasta, minulla ei olisi ollut mitään syytä uskoa olevani olemassa, vaikka kaikki muu, mitä olin koskaan kuvitellut olisikin totta”⁸. Näin hän päätyy paljon parjattuun käsitykseensä, että ”tämä minä – toisin sanoen sielu, jonka vuoksi olen mitä olen – on kokonaan ruumiista erillinen”⁹.

Tässä suhteessa onkin varmaan totta, että La Mettrie hyökkää Descartesia vastaan, tai kuten suomentaja tuo esille, että ”[j]o *Ihmiskoneen* nimi on Descartesia vastaan suunnattu poleeminen piikki” (s. 90). Kuitenkin on myös niin, kuten käy ilmi kauttaaltaan koko Descartesin tuotannon, että tämä rationaalinen sielu on niin läheisesti kietoutunut mekani- nistisesti toimivaan ihmisruumiiseen, että ne muodostavat ikään kuin yhden kokonaisuuden, kuten Descartes asian selittää prinsessa Elisabethille¹⁰. Tämä sielun ja ruumiin muodostama unioni on yksi Descartesin peruskäsitteistä, jonka avulla hän selittää tunteet ja aistimukset. Edelleen hän esittää Elisabethille, sulkulauseessa mutta kuitenkin, että sielun ja ruumiin unionin aito käsittäminen, tarkoittaa sitä, että sielu käsitetään materialistiseksi¹¹. Ja tästähän aukeaa enemmän kuin kiinnostava näkymä Descartesin ja La Mettrien suhteeseen ja lisäksi vaikkapa Descartesin käsityksiin eläinten tunteista. Mielestäni ei ole täysin oikein pitää Descartesia La Mettrien arkkivihollisena, ja siitä seuraavassa muutama sana.

Koiran katumus

Toinen tapa, jolla La Mettrie pyrkii osoittamaan sielun riippuvuuden ruumiista, liittyy ihmisen ja eläinten anatomian vertailuun. La Mettrien mukaan siirtymä eläimestä ihmiseen ei ole ”väkivaltainen” (s. 39). Tietyssä vaiheessa ihmi-

nen on eläimempi kuin eläin, sillä ”hän ei tunne itselleen sopivaa ruokaa, ei vetä johon voi hukkoa, eikä tulta joka voi muuttaa jauheeksi” (s. 47). Vähämieliset ja petojen kanssa kasvaneet villi-ihmiset eivät La Mettrien mielestä ansaitse edes mitään erityistä luokkaa. Kaikilla nelijalkaisilla on aivojen muoto ja hahmo sama kuin ihmisellä. Jotkut eläimistä voi opettaa laulamaan tai jopa puhumaan. La Mettrie uskoo, että apinan voisi opettaa käyttämään merkkejä niin hyvin, että se päihittäisi lääkäri Ammanin opettamat kuuromykät peleissä (s. 37).

Kirjoittaessaan eläimistä La Mettrie vakuuttaa lukijan parhaiten. Eläimet, jotka La Mettrien mukaan ovat melkein yhtä täydellisiä koneita kuin ihmiset, kokevat meidänkaltaisia intohimoja, tuskaa ja iloa sekä ovat mielikuvituksen ja hermojen herkkyyden vallassa kuten me. Erityisesti sen puolesta, että eläimet ovat tietoisia siitä, mitä tekevät, La Mettrie tarjoaa kiinnostavan argumentin. Niillä on tuntemus hyvästä ja pahasta. Kuten jokainen koiraihminen ilman muuta tietää – kaikki kunnia Tshahpelle joka ilmaisi tunteita kuin omistajansa – koirat katuvat pahoja tekosiaan.

La Mettrie toteaa tämän tosiasian kirjoittaessaan, että ”koira joka on purrut sitä ärsyttäneitä isäntäänsä, näytti seuraavana hetkenä katuvan; se oli surullinen, pahoillaan, ei uskaltanut tulla esiin, ja näyttämällä matelevalta ja nöyryytetyltä se tunnustautui syylliseksi” (s. 49). Koirien ohella La Mettrie kertoo myös leijonasta, ”joka ei halunnut raadella sen raivolle hylättyä miestä, koska tunnisti hänessä hyväntekijänsä” (*ibid.*). Varsin oikeutetusti La Mettrie kysyykin, ”eikö sellainen olento lopultakin osoita selvästi tuntevansa virheensä ja meidän virheemme, tuntevansa hyvän ja pahan, sanalla sanoen olevansa tietoinen siitä mitä tekee” (s. 49f).

La Mettrietä lukiessa tulee mieleen paljon palstatilaa saanut neuropsykologi Antonio Damasio. *Der Spiegel*-lehden haastattelussa 1.12.2003 Damasio esittää, että myös etanoilla on tunteet. Hän kuvailee, miten ”merietanaa koskettaessa eläin vetäytyy pelästyksissään, sydämen lyönnit kiihtyvät, verenpaine kohoaa ja eläin erittää punaista mustetta ympäristöön”. Nämä fyysiset merkit viittaavat siihen, että etana pelkää. Henkilökoh- taisesti Damasio uskoo, että useat eläinlajit ovat myös tietoisia tunteistaan, mutta tätä ei vielä osata tieteellisesti todistaa.

Muutaman sadan vuoden aikana tieto eläinten tunteista ei näytä nyt niin kauheasti lisääntyneen, nykyään niistä onneksi uskalletaan sentään avoimesti puhua. Damasio olisi voinut ristiä viimeisimmän kirjansa myös La Mettrien mukaan, sillä enemmän kuin Spinoza La Mettrie korostaa aivojen merkitystä eri eläinlajien kehityksessä.

Descartesia vastaan vai puolesta?

Kuten jokainen tietää, Descartesin virallinen vastaus La Mettrien esittämään kysymykseen eläinten tietoisuudesta on kielteinen. Ainoastaan ihmisillä on järkiselu, joten tietoisuutta ei ole koirilla tai leijonilla eikä muillakaan koneilla. Näin ollen lienee oikein todeta, kuten suomentaja tekee, että kartesiolaisten *beté machine* -opin mukaan eläimet ovat järjettömiä koneita. Ei kuitenkaan liene oikein väittää, että ne olisivat tunteettomia koneita, Descartesinkaan mukaan.

Kirjeessään Morelle 5. helmikuuta 1649 Descartes toistaa jo *Metodin esitys* -teoksessaan vahvistetun eron ihmislajin ja eläimen välillä. Jako ei kuitenkaan vaikuta niin jyrkältä kuin aikaisemmin. Ensimmäkin tietyllä tavoin Descartes näyttää jättävän asian auki – tämä ei nyt ole mitenkään ihme, kun nykyneurologitkaan eivät halua kysymykseen täsmällisesti vastata. Descartes tuo esiin, ”etemme voi todistaa eläimillä olevan ajattelevaa sielua”¹³. Toisaalta hän kirjoittaa myös, ettemme liioin ”voi todistaa etteikö niillä sellaista olisi, sillä ihmismieli ei ulotu niiden sydämiin”. Lisäksi hänen mukaansa näyttää olevan niin, että koska eläimillä joka tapauksessa ovat samat aistielimet kuin ihmisillä, ”on luultavaa että niillä on myös samat aistimukset kuin meillä”. Kiinnostavasti hän myös jatkaa, että ”koska ajatus liittyy meidän aistimisen tapaan, samanlainen ajatus näyttää olevan liitettävissä myös [eläimiin]”¹⁴.

Täysin vastakkaisina ajattelijoina Descartesia ja La Mettrietä ei olisi tarvetta pitää. Kuten Morilhat huomauttaa, La Mettrien arvostus Descartesia kohtaan muuttui¹⁵. Aikaisemmassa teoksessaan La Mettrie pitää kartesiolaista systeemiä naurettavana, kun taas *Ihmiskoneessa* hän kritisoi kyseistä käsitystään. ”Antakaamme siis luulotellun herra Charpin [eli La Mettrien itsensä] pilkata filosofeja, jotka ovat pitäneet eläimiä koneina. Kuinka toisin ajattelenkaan!”, hän kirjoittaa

ja jatkaa: ”[V]aikka Descartes höpiseekin kahden substanssin erosta, on selvää, ettei kyseessä ole kuin taidonnäyte, tyyliansa, jonka tarkoitus on saada teologit niellemään kaikkiin iskevän yhtäpitävyyden varjoon piilotettu myrkkö, jota he yksin eivät näe” (s. 73–74).

Laterna magica

Vaikkakin *Ihmiskoneessa* eläimet ja ihmiset muodostavat jatkumon, tiettyä ihmisen eduksi lankeavaa elitismiä La Mettrien ajattelusta löytyy. Aivojen koon ja kompleksisuuden ansiosta ihminen on kovempi kone kuin muut (s. 34). Luonnon avuista huolimatta ihminen ei kuitenkaan automaattisesti ole muiden eläinten yläpuolella. Sinne hän voi kiivertä kasvatuksen ja koulutuksen avulla. Ilman niitä ”parhaitenkin rakennetut aivot olisivat silkkaa menetystä, kuten parhaitenkin tehty ihminen olisi vain karkea maalainen ilman suuren maailman tapoja” (s. 44). Monsieur Machinen ajattelussa henki syntyy, kun aivoja koulutaan. Näin voi ihmisestä tulla kirjailija kun taas eläin jää vain kantojuhdan tasolle (s. 39).

Aivojen ulottuvuus, jota La Mettrie korostaa ja josta henkikin nousee, on mielikuvitus. Mitä enemmän tätä alkujaan heiveröisintä kykyä harjoittaa, sitä järeämmäksi se muuttuu, ”ajattelemaan kykeneväksi” (s. 43). Korostamalla mie-

likuvituksen asemaa ajatusten synnyssä La Mettrie on spinozalaisilla jäljillä. Spinoza kutsuu ensimmäisen lajin tietoa, sitä joka muodostuu aistimien ja merkkien kautta, kuvitteluksi tai mielipiteeksi¹⁶. Mielikuvituksen ansiosta mieli tulee Spinozan mukaan tietoiseksi itsestään. Mieli havaitsee itsensä niistä ideoista, joita ulkoiset oliot aiheuttavat sen kappaleen ruumiiseen, jonka idea mieli on¹⁷. Kyse on kuvittelusta, sillä ruumiillisten vaikutusten ideat eivät kerro ulkoisten objektien todellista luonnetta vaan sen, miten ne meihin vaikuttavat.

Spinozalle mielikuvitus on siis hyvin laaja käsite mutta La Mettrielle se vaikuttaa olevan vieläkin laajempi. Itse asiassa La Mettrien mukaan se on ”sielu itse” (s. 43). Varsin hauskaasti hän määrittelee: ”[U]skon, että kaikki kuvitellaan, ja että sielun kaikki osat voidaan perustellusti palauttaa pelkkään ne kaikki muotoilevaan mielikuvitukseen; ja niin arvostelukyky, järkeily ja muisti eivät ole kuin sielun osia, mutteivät ollenkaan ehdottomia, vaan todellisia muunnelmia tällaisesta *selkäydinkankaasta*, jolle silmään maalatut esineet heijastetaan kuin taikalyhdystä” (s. 42).

Kysymys siitä, miten ulkoiset objektit representoituvat, on varsin vaikea, ja ihmehän se on, että kaikenlaisten aivojälkien seurauksena maailma, ainakin useimmiten, ilmenee varsin mielekkäästi. Tästä ihmeestä on osuvaa kiittävä *laterna magicaa*. Lentävimmillään La Mettrien kieli onkin, kun hän kuvailee mielikuvitusta. Sen ansiosta ”tieteet kukoistavat”, ”metsät puhuvat, kaiut huokaavat”, se saa ”hellyyden orastamaan filosofin ja pölyntyneen rikkiviisaan työhuoneessa”.

Kuten Chantal Jaquet tuo esiin, kuitenkin hieman liikaa La Mettrie joutuu turvautumaan metaforiin, kun selittää ajatusten syntyä¹⁸. On jokseenkin ontuvaa kirjoittaa, että ”ajatuksemme heräävät kuin kasvit tunteva ja kaikki niiden vaiheet ulkonäöstä muistava puutarhuri” (s. 42). Uskottavampaa on olettaa mieli ja ruumis jo alkujaan, jos ei nyt ihan toisistaan erillisiksi substansseiksi, niin ainakin toisistaan täysin erillisiksi tavoiksi käsittää sama maailma. Representaation ongelma ei vaivaa Descartesia niin paljon kuin kaiken materialisoitua Monsieur Machinea tai aivojen kuvantamiseen uppoutunutta Damasiota. Vaikka sielun ja ruumiin muodostama unioni on kuin yksi ja sama kokonaisuus, tunteet ja muut passiot ovat sielussa. Sielu

näkee ja kokee, ja näihin ajatuksiin ovat tietyt ruumiilliset muutokset elonhenkinen liittyneet.¹⁹

Miesmasiinako?

Ihmiskonetta on hyvä lukea ja useat ilmaukset on käännetty suomeen vähintään yhtä elävästi kuin ne alkuperäistekstissä ilmenevät. Tosin löytyy tiettyjä termejä, joita ei aivan ilman sanakirjaa ymmärrä. Mitä esimerkiksi tarkoittavat ”trymoo” (s. 58) tai ”priapismi” (s. 69)? Myös suomennoksen jälkeen liitetyt selitykset ja elämäkerrallinen kuvaus olivat lukijan mieleen. Suomalaista filosofian harrastajan tiedonjanoa tyydyttää, kun saa lukea mitä erilaisimmista 1600–1700-luvun keskieuropalaisista vaikuttajista, joita ei ole tavanomaisissa filosofian historian kirjoissa edes mainittu. Tällaisia helmiä enemmänkin!

Loppuun muutama pedanttinen huomio. La Mettrien syntymäajaksi on kirjattu 19. joulukuuta 1709 mutta oikeasti hän on syntynyt tuon vuoden jouluna.²⁰ Ymmärrän hyvin, että oli suuri houkutus nimetä suomennos *Miesmasiinaksi*. Tiettyiltä osin tämä olisi ollut oikeutettua. La Mettrien elitismi ei nimittäin jää vain siihen, että hän korostaa ihmisten monimuotoista aivojen rakennetta. Luonnon ykkösjoukon Monsieur Machinen filosofiassa eivät muodosta ainoastaan ihmiset vaan ne yksilöt, joista löytyy testosteronia enemmän kuin toisista. La Mettrie ajattelee – kuten myös Marquis de Sade, ilmeisesti La Mettrien innoittamana²¹ – että vain miehen siemenneste muokkaa lapsen ominaisuuksia. Huolimatta siitä, että lapsi voi muistuttaa niin isää kuin äitiäkin, La Mettrie pitää tosiasiana, että ”koinas näyttää tekevän kaiken, niin nukuvassa kuin kaikkein irstaimmassakin naisessa. Osien järjestely olisi siis ikuisesti tehty miehen alkiossa tai itse siittiössä” (s. 77). Vaikka La Mettrie oli radikaali, tämä väite on vähän liian radikaali. Miehet tekevät monia ristiriitaisia asioita ja olisi pelottavaa ajatella, millaiseksi maailmasta muodostuisi, jos naisen nesteillä ei olisi sen kansalaisten kehitykseen osaa eikä arpaa.

Miehisisistä ristiriitaisuuksista tulee vielä mieleen ne Pyhätunturin uuden vuodenjamat. Samaisessa konsertissa myös Pave Maijanen innosti pohjoisen hiihtäjiä, ja hänkin sai kansan odotetun lumipyöräkän keskellä antaumuksella tois-

tamaan, että ”pidä huolta luonnosta, se susta huolen pitää”. Ei sinällään ole outoa, että pohjoisen ihminen riehaantuu laulaessaan luonnosta, koska kokee sen niin läheisesti osaksi itseään. Majjaselle tällainen samastuminen ja hänen hienon laulunsa nostama hurmahenki olivat kuitenkin liikaa, ja hän kaatoi kaljan päähänsä ihmisten osoittaessa suosiotaan. Se tuntui hieman omituiselta, vaikka asiaa lieventääkin se, että Majjasen päättä suojasi onneksi tonttulakki.²²

Viitteet

1. Tästä käytetään nimitystä *littérature clandestine*. Ks. esim. Ann Thomson ”Qu'est-ce qu'un manuscrit clandestin?” (1982). Thomson tuo myös esiin artikkelissaan ”La Mettrie, ou la machine infernale”, että ”La Mettrie julkaisi kaikki filosofiset tai poleemiset teoksensa anonyymisti tai pseudonyymillä – kuten ’M. Charp’ [kirjassaan] l’Histoire naturelle de l’âme” (Thomson 1987, 15). Lääketieteellisistä teoksistaan, kuten oppi-isänsä Boerhaaven kirjoitusten käännöksistä, hän julkaisi neljä ensimmäistä omalla nimellään, kun taas kaksi viimeistä julkaistiin anonyymisti 1750.
2. Morilhat 1997, 78.
3. Thomson 1982, 15.
4. Thomson 1987, 19.
5. Kiitän 1600-luvun ateismia tutkivaa Nicole Gengoux’ta, joka ohjasi minua sydämellisesti 1600–1700-luvun salaisten ranskalaisten tekstien maailmaan.
6. Morilhat 1997, 14.
7. *Teokset II*, 33.
8. *Teokset I*, 140.
9. *Ibid.*
10. Beyssade & Beyssade 1989, 74.
11. Kirjeessään Descartesille 16. toukokuuta 1643 Elisabeth ihmettelee, miten sielu, jonka Descartes on määritellyt ruumiista täysin erilliseksi, voi kuitenkin aiheuttaa ruumiissa tekoja (Beyssade ja Beyssade 1987, 65). Descartes vastaa Elisabethille 21. toukokuuta 1643, että hänen filosofiassaan on kolme peruskäsitettä, nimittäin sielu, ruumis sekä sielun ja ruumiin muodostama kokonaisuus. Kukin näistä käsitteistä tunnetaan omalla tavallaan. Inhimillinen tieto kokonaisuudessaan Descartesin mukaan juontuu siitä, että nämä käsitteet liitetään vain niihin asioihin, joihin ne kuuluvat. Erityisesti Descartes varoittaa sekoittamasta käsitteitä toisiinsa. Esimerkiksi sen tiedon pohjalta, jolla kappaleet liikuttavat toisiaan, ei voida selittää sitä, miten mieli liikuttaa ruumista, vaan se kuuluu kolmannen peruskäsitteen, sielun ja ruumiin muodostavan kokonaisuuden, tiedon alueeseen. (*Ibid.*, 67–8.)
12. *Ibid.*, 73.
13. AT V, 276.
14. AT V, 277.
15. Morilhat 1997, 89.

16. EIIP40Huom.II.
17. EIIP23.
18. Jaquet 2001, 156.
19. Esimerkiksi *Metodin esitys* korostaa, että järkisielu on lähemmin liittynyt ruumiiseen kuin perämies alukseen, jotta sillä voisi Descartesin sanoin ”olla sellaisia tuntemuksia ja mielihaluja kuin meillä on” (*Teokset I*, 156). Kirjassa *Sielun liikutukset*, kuten nimikin sanoo, Descartes määrittelee passiot, ”sielun havainnoiksi, aistimukseksi ja tunteiksi, jotka siihen erityisesti viittaavat, ja joita aiheuttavat, ylläpitävät ja vahvistavat tietyt elonhenkien liikkeet” (AT XI, 349). Tunteiden kohteet representoituvat sielussa. Ongelma siitä, miten ruumiillisista tekijöistä muodostuu ajatusta, ei muodostu ylitsepääsemättömäksi, kun näiden välinen ero tunnustetaan jo alkuunsa.
20. Ainakin Morilhat 1997, 8, ilmoittaa La Mettrien syntymäajaksi 25. joulukuuta 1709.
21. Ks. esim. Deprun 1987, joka toteaa, että de Sade oli todennäköisesti vaikuttunut tässä suhteessa *Ihmiskonetta*.
22. Kirjoitus on omistettu Tshapen muistolle, joka tunsu katumusta ja kaikkia muitakin tunteita ja osoitti mielen lujutta pitämään häntäänä pystyssä loppuun saakka kaikesta kivusta huolimatta.

Kirjallisuus

- Beyssade, Jean-Marie & Beyssade, Michelle, *Descartes Correspondance avec Élisabeth et autres lettres*. GF-Flammarion, Paris 1989.
- Damasio, Antonio, Auch Schnecken haben Emotionen, *Der Spiegel*, No. 49, 1.12.2003, 200–206.
- Deprun, Jean, Sade et la philosophie biologique de son temps. Teoksessa *De Descartes au Romantisme*. Vrin, Paris 1987, 189–203.
- Descartes, René, *Metodin esitys* (Discours de la methode, 1637), *Teokset I*. Suom. Sami Jansson. Gaudeamus, Helsinki 2002.
- Descartes, René, *Mietiskelyjä ensimmäisestä filosofia* (Meditationes de prima philosophia, 1641), *Teokset II*. Suom. T. Aho & M. Yrjönsuuri. Gaudeamus, Helsinki 2002.
- Descartes, René, *Les Passions de l'âme*. Teoksessa *Œuvres de Descartes*. Toim. A. Charles & P. Tannery, Vol. XI. Vrin, Paris 1996. [AT XI]
- Descartes, René, Descartesin kirje Morelle 5. helmikuuta 1649. Teoksessa *Œuvres de Descartes*. Vol. V. [AT V]
- Jaquet, Chantal, *Le Corps*. PUF, Paris 2001.
- Morilhat, Claude, *La Mettrie Un matérialisme radical*. PUF, Paris 1997.
- Thomson, Ann, Qu'est-ce qu'un manuscrit clandestine? Teoksessa *Le matérialisme du XVIIIe siècle et la littérature clandestine*. Toim. O. Bloch. Vrin, Paris 1982, 13–16.
- Thomson, Ann, La Mettrie et la littérature clandestine. Teoksessa *Le matérialisme du XVIIIe siècle et la littérature clandestine*, 235–44.
- Thomson, Ann, La Mettrie, ou la machine infernale. *Corpus – revue de philosophie*, No. 5–6, 1987, 15–26.
- Spinoza, de Benedictus, *Etiikka*. Suom. Vesa Oitinen. Gaudeamus, Helsinki 1996.